

III.III AKTIVNÍ HRANICE JAKO FORMA EVROPEIZACE OBČANSKÉ VEŘEJNOSTI. ZPRÁVA Z VÝZKUMU PŘESHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE VE DVOU TROJZEMNÍCH EUROREGIONECH¹⁴¹

ACTIVE BORDER AS A MODEL TOWARDS THE EUROPEANIZATION OF CIVIL
SOCIETY. THE REPORT FROM RESEARCH OF CROSS BORDER
COOPERATION IN TWO TRILATERAL EUROREGIONS

Karel B. Müller

*Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, nám. Winstona Churchilla
1938/4, 130 67 Praha 3 - Žižkov, Česká republika*

E-mail: mullerk@vse.cz

Luděk Fráně

*Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Albertov 6, 128 00 Praha 2, Česká
republika*

E-mail: ludek.frane@centrum.cz

Dan Kný

*Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, nám. Winstona Churchilla
1938/4, 130 67 Praha 3 - Žižkov, Česká republika*

E-mail: daniel.kny@vse.cz

Kamil Fleissner

*Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, nám. Winstona Churchilla
1938/4, 130 67 Praha 3 - Žižkov, Česká republika*

E-mail: kamil.fleissner@vse.cz

Abstrakt:

Předkládaný příspěvek shrnuje výsledky analýzy dat vzešlých z dotazníkového šetření, které se zaměřilo na zkušenosti a postoje k přeshraniční spolupráci u celkem 79 starostů a starostek z trojzemních Euroregionů Nisa a Šumava. Teoretické zabezpečení výzkumu vycházelo z konceptu aktivní hranice, který se snaží vyvážit potřebu sociálního ohraničování s kognitivní otevřeností, veřejným učením a se schopností spolupracovat s „druhými“. Zajímalo nás, zda a do jaké míry přispívá pozitivní vnímání hranic a přeshraniční spolupráce k procesu horizontální evropeizace a k rozvoji komplementárních a inkluzivních kolektivních identit. Analýza dat přinesla přesvědčivé důkazy o pozitivní korelaci mezi pocitem příslušnosti starostů k EU na straně jedné

¹⁴¹ Článek vznikl v rámci projektu GAČR (17-03881S) „Aktivní hranice jako zdroj evropeizace“. Jde o upravený a redukováný souhrn článku „Přeshraniční spolupráce v trojzemních Euroregionech Nisa a Šumava z perspektivy starostů a starostek“, který byl v dubnu 2019 přijat do recenzního řízení odborného časopisu Geografie.

a vnímáním přeshraniční spolupráce jako prospěšné (pro jejich obec) na straně druhé. Analýza dále ukázala na úzkou souvislost mezi kritickým (reflexivním) postojem starostů k historickým konfliktům i křivdám a jejich vnímáním hranic coby příležitosti. V rámci shlukové analýzy jsme identifikovali čtyři skupiny starostů, které se lišily tím, do jaké míry byly jejich identity transformovány v závislosti na jejich vnímání hranic a jejich konkrétní zkušenosti s přeshraniční spoluprací.

Klíčová slova: přeshraniční spolupráce, aktivní hranice, Euroregion, evropeizace, kolektivní identita

Abstract:

This article is a research note which summarizes the results of our survey of mayors and mayoress from two trilateral Euroregions (Nisa and Šumava). In our questionnaire, altogether we collected responses from 79 mayors, we have focused on their experience and perception with cross border cooperation. As a theoretical background we have employed the concept of active border, which is also briefly presented in this article. This concept attempts to balance a need for social bordering on the one hand with a cognitive openness, public learning and with a capacity to cooperate (or, even integrate) with others on the other hand. We explore the question, whether and to what extent a positive perception of borders and cross border cooperation contribute to the process of horizontal (active border) Europeanization and development of complementary and inclusive collective identities. We found convincing evidence about strong links between mayors' attachment to the EU, and the perception of cross border cooperation as beneficial for their town (or village). We also found close link between mayors' critical (and reflexive) attitudes to historical conflicts or injuries, and their perception of borders as an opportunity. Lastly, we were able to identify four distinctive clusters of mayors which differ discernibly regarding the extent, to which their identities were transformed in mutual interplays within their perception and experience of cross border cooperation.

Key words: Cross-Border Cooperation; Active Border; Euroregion, Europeanization; Collective Identity.

1 Úvod

Přeshraniční spolupráce (dále jen CBC) se stala jedním z hlavních nástrojů i projevů evropské integrace. CBC se odehrává na různých úrovních, v různých teritoriálních rámcích a za účasti různých aktérů (Chilla, Fráně, Sielker, Weber 2018) a představuje širokou paletu politických, ekonomických i občanských aktivit napříč různými politickými jednotkami. To vede k formování trvalejších struktur, které mohou v důsledku posilovat schopnost aktivovat integrační procesy mezi příhraničními regiony a hypoteticky tak přispívat k formování přeshraničních společenství a identit (např. Zich 2007). K těmto strukturám patří též Euroregiony, které představují jednu z nejvíce etablovaných přeshraničních struktur, které mohou přispívat k evropeizaci veřejné sféry i kolektivních identit. Význam a možnosti Euroregionů v aktivní podpoře přeshraniční spolupráce však velmi závisí jednak na typu příhraničního regionu (Dokoupil 2004) a také na přístupu a aktivitě místních aktérů. Právě lokální elity (politické, ekonomické i občanské) a jejich ochota podílet se na přeshraničních aktivitách jsou pro úspěšné fungování jednotlivých Euroregionů stěžejní, stejně jako je tento typ sociálního a lidského kapitálu zásadní pro každé periferní území (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010).

Náš výzkum byl zaměřen na vnímání CBC z pohledu starostů municipalit ležících ve dvou trojzemních Euroregionech (Niesse/Nisa/Nysa a Šumava/Bayerischer Wald/Mühlviertel). Konkrétně jsme hledali odpovědi na otázky, jak lokální politické elity vnímají a chápou hranici a pohraničí, jak nahlíží na CBC, jak intenzivně se jí účastní a v jaké míře tyto faktory přispívají k transformaci jejich identit směrem k evropeizaci, inkluzivitě a otevřenosti. Zajímalo nás také, zda je možné v rámci zkoumaného vzorku identifikovat skupiny starostů z hlediska jejich postojů a zkušeností s CBC. A pokud ano, v čem se tyto skupiny podobají či naopak

liší? Vycházeli jsme z předpokladu, že existuje souvislost mezi pozitivním vnímáním hranice a aktivní účastí v CBC na jedné straně a vyšší sebeidentifikací s EU a otevřenějšími postoji k lidem na druhé straně hranice (včetně ochoty ke kritickému vyrovnávání se s minulostí) na straně druhé.

Teoretické zajištění výzkumu vycházelo z konceptu aktivní hranice (Müller 2014, 2019), který interpretuje „hranici“ jakožto specifickou kulturní formu, která přispívá k posilování veřejné reflexivity a učení, zároveň však podporuje sociální inkluzi a demokratickou integraci. Pojmy aktivní a pasivní hranice představují ideální typy, které se snaží nabídnout inovativní interpretační rámec pro teoretickou i empirickou analýzu CBC. Koncept aktivní hranice reflektuje dílčí koncepční přístupy (viz níže), které jsou užívány v analýzách a interpretacích evropeizace veřejné sféry a proměn formování kolektivní identity v souvislosti s proměnou institucionálního rámce demokratického vládnutí (např. Fraser 2013; Habermas 2011; O'Mahony 2013; Risse 2010). Koncept aktivní hranice čerpá z toquevillovské teorie občanské veřejnosti (Müller 2003, 2006; Tocqueville 1991).

V první kapitole stručně shrneme koncepční přístup aktivní hranice, který byl již představen a diskutován dříve (Müller 2014, 2019). Ve druhé části shrneme nejvýznamnější závěry našeho výzkumu ve dvou zkoumaných Euroregionech.

2 Aktivní hranice aneb odlišování bez odcizování

Aktivní hranice představuje koncept, který se snaží propojit potřebu ohraničování sociální organizace (bordering and ordering) a dynamiku demokratické integrace s kognitivní otevřeností, posilováním kapacity veřejného kriticismu a kulturní pluralizací. Podmínkou každé liberální společnosti je potřeba integrovat kulturní pluralitu, jež je v jistém slova smyslu jejím nevyhnutelným důsledkem, a propojit ji s existencí společného diskursivního prostoru (Delanty 2011). Koncept aktivní hranice se proto snaží o synergické propojení, koncepční doplnění a argumentační obohacení pojmového klastru evropeizace, víceúrovňového vládnutí, veřejné sféry a kolektivní identity (Müller 2014, 2019).

S využitím typologie kolektivní identity Edwarda Shilse (1975) a konceptu identity Erika Eriksona (1974) interpretujeme proces evropeizace veřejné sféry jako zajišťování a obsluhování *aktivní hranice*, které napomáhá konstrukci *občanského kódu* kolektivní identity a zároveň posiluje formování aspektů *pozitivní identity*. Protipóly občanského kódu jsou podle Shilse kódy *posvátnosti* a *prvobytnosti*, protipólem pozitivní identity je podle Eriksona identita *negativní*. Kódy posvátnosti a prvobytnost, stejně tak i negativní identity, rezonují s hranicí pasivní. I v tomto případě se jedná o ideální typy, čili mluvíme o aspektech a trendech reálných jevů či hodnotových orientací. *Občanský kód* kolektivní identity vytváří předpoklady vhodné pro osvojování praktik sociální kritiky a veřejného učení a posiluje kognitivní kulturní aspekty. *Pozitivní identity*, které jsou založeny na uznání osobní, sociální a profesní kompetence, produkují komplementaritu kolektivních identit, implikují komunikaci, spolupráci a vedou k sebe/uspokojení (Erikson 1974, Hoover 1997). Naproti tomu *negativní* identity determinují polarizaci (othering), kladou důraz na kulturní aspekty symbolické a normativní povahy. V dlouhodobém horizontu vyvolává prevalence aspektů negativní identity nenávisť, frustraci a nedostatek sebe/úcty (Eisenstadt, Giesen 2003; Erikson 1974). Je proto zřejmé, že komunikace, participace a spolupráce, podobně jako aspekty pozitivních identit, představují klíčové faktory přispívající k sociálnímu začleňování i k politické integraci. Úkolem liberálně demokratického vládnutí by měla být především snaha o redukci aspektů negativních identit a vytváření podmínek pro posilování aspektů pozitivních identit. Giddens (1998) v této souvislosti hovoří o požadavku politiky pro život (life politics), jež ostře kontrastuje s exploativní politikou identity (identity politics), ke které politická moc snadno sklouzává ve snaze čelit krizi legitimacy.

Mezi předpoklady obsluhování *aktivní hranice* patří jednak specifičtí aktéři komunikace a jednak kompatibilita „vnějších“ podmínek na obou stranách hranice. Vnější podmínky, mezi které je možné počítat kulturní zdroje a infrastrukturu, musí zaručovat smysluplnou výměnu informací, argumentů a zkušeností

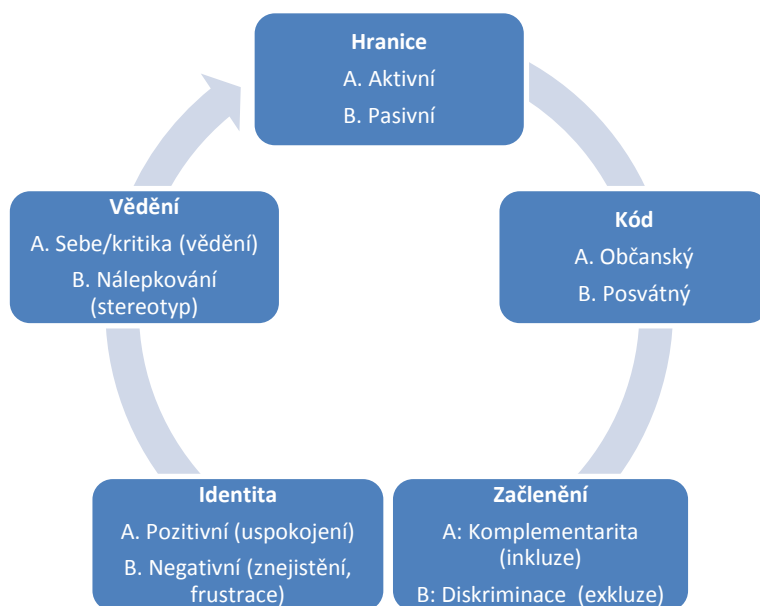
oběma směry hranice. Předpokladem realizace takových znalostních transferů jsou konkrétní institucionální opory, na nichž je provoz *aktivní* hranice závislý. Právě Euroregion představuje významnou institucionální oporu CBC, která se snaží o pevnější etablování velmi různorodého a pluralizujícího, avšak zároveň singulárního diskurzivního prostoru (Medeiros 2011).

Obsluhování *aktivní hranice* přispívá k posilování transnacionální (či dokonce kosmopolitní) identity jakožto společenství s porézním a aktivním ohraničením, které relativizuje rozdíly mezi „my“ a „oni“, „uvnitř“ a „vně“. Aktivní hranice se vyznačuje množstvím komunikačních kanálů a klade důraz na komunikaci kulturní plurality pomocí zajišťování a obsluhování sdíleného diskursivního prostoru. Evropská veřejná sféra by měla být prostředím, kde dochází k *odlišování*, spíše než k *vymezování*. *Odlišení* je vždy otevřeným výsledkem komunikace a prosazování vlastní kompetence, *vymezování* naopak jejich stereo/typizovaným apriorním předpokladem, které zakládá či posiluje *odcizení*. Vymezování a pasivní hranice vedou ke konstrukci jinakosti a polarizaci, aktivní hranice naopak posiluje hranice tolerance a otevírá prostor k otevřenějšímu přehodnocování rozhraní mezi „jiným“ a „ne/bezpečným“. *Aktivní hranice* předpokládá střetávání s odlišností, kterému je sejmuta maska cizince či dokonce nepřítele, a kterému je přisouzena odlišnost, jež neimplikuje ohrožení (Giddens 1998). Taková střetávání v rámci sdíleného diskurzivního prostoru umožňují svobodnou re/konstrukci identit a pokračující kulturní pluralizaci.

Je potřeba jasně říci, že *aktivní hranice* neznamená zrušení či rozpuštění hranice, nýbrž hranici (či rozhraní), která umožňuje konfrontovat a smiřovat kulturní pluralitu pomocí institucionálního zajišťování této hranice, jež případně chrání „slabšího“ partnera před majorizací a „silnějšího“ před nebezpečím sebestřednosti a arogance. Příkladem takového střetávání mohou být jazykové politiky v rámci CBC, které nevedou a neusilují o jazykovou či kulturní *unifikaci*. Rozdíly zůstávají zřejmé, uznané a v jistém smyslu se při komunikaci jinakosti tyto rozdíly díky svému zviditelnění v jistých ohledech spíše posilují, nevyvolávají však *polarizaci*. Dynamika rozdílů je dána jejich interaktivností a jejich kulturní střetávání vede k „*jednotě v různosti*“ pomocí *divergence*, *akceptace* a *kooperace* (Delanty 2011). Tento druh střetávání však předpokládá, jak již bylo opakovaně zmíněno, sdílený „přesvědčovací protokol“, tedy jakousi „měkkou“ homogenizaci v podobě hlubší integrace politické kultury na obou stranách hranice (Beck 2006; Fraser 2013).

Koncept *aktivní hranice* sleduje procedurální perspektivu a *vztahové* (post-reprezentativní) pojetí kultury (Delanty 2011; Stevenson 2003). Toto pojetí předpokládá, že kultura je svojí povahou vztahový fenomén a vzniká ze střetávání konkrétních sociálních skupin. Každá kultura prochází trvalým procesem trans/kulturace a je svojí povahou proměnlivým a přehodnocování otevřeným sociálním jevem. Vztahové pojetí kultury nadřazuje kognitivní kulturní aspekty aspektům symbolické a normativní povahy. Mezi zřejmá pozitiva tohoto přístupu patří skutečnost, že formuluje představu inkluzivní a hodnotově otevřené společnosti, jež se vyznačuje tolerancí a poznávacím skepticismem. To činí společnost otevřenou reflexivnímu sebe/zdokonalování pomocí kritického rozvažování, které je zaměřeno na argumenty, na druhé a na budoucnost (Offe, Preuss 1991). Překonávání zájmových, kulturních i hodnotových rozdílů pomocí veřejného rozvažování může vést nejen k žádoucím reformám, ale také k hlubším změnám politické kultury účastníků veřejné komunikace. Tato představa jde za hranice vnímání společnosti jakožto hodnotově a symbolicky integrovaného sociálního systému a hledá zdroje legitimacy a sociální integrity v účasti na procesech férové trans/kulturní komunikace. Navrženou interpretaci reflexivních vztahů mezi hranicí, identitou, sociálním začleněním a věděním shrnuje Obrázek 2.1.

Obrázek 1: Reflexivní dynamika vztahů „hranice, kolektivní identity, sociální začlenění a vědění“

Zdroj: Müller 2014.

3 Hranice a přeshraniční spolupráce v pohledu starostek a starostů

Jak již zmíněno, dílčím cílem našeho výzkumu bylo porozumět postojům starostů a starostek Euroregionů Nisa a Šumava k CBC prizmatem teoretického konceptu aktivní hranice. Závěry přinesly řadu podnětných poznatků, které se týkají vztahů mezi vnímáním hranice a CBC, aktivním zapojováním do přeshraničních aktivit a hlubšími proměnami příhraničí z hlediska přeshraniční komunikace i integrace a evropeizace. V rámci výzkumu byly využity metody popisné statistiky, analýzy kontingenčních tabulek, binární logistické regrese a shluková analýza dat.

Výzkum je založen zejména na primárních datech z námi realizovaného on-line dotazníkového šetření, jež bylo zaměřeno na starosty a starostky všech členských obcí obou Euroregionů. Osloveno bylo celkem 592 starostů a starostek. Sběr dat probíhal v období duben až říjen 2017 a od oslovených aktérů jsme získali celkem 79 kompletně vyplněných dotazníků, takže dotazníková návratnost se pohybovala od 7 % pro polské a německé starosty až po 21 % u českých starostů. Při interpretaci výstupů jsou jako doplňkový zdroj využívány též poznatky z rozhovorů s významnými aktéry CBC, kterých bylo realizováno více než 40 (rozhovory probíhaly převážně během roku 2018).

Ačkoliv měl dotazník, který starostové vyplňovali, cca 40 otázek, čímž jsme získali velké množství dat, analýzy prováděné v rámci tohoto výzkumu pracovaly primárně s výběrem několika proměnných zkonstruovaných na základě vybraných konkrétních otázek z dotazníku, které jsme považovali za nejvíce kompatibilní s cíli prováděných analýz. Přesné znění proměnných i vlastních otázek je uvedeno v tabulce 3.1 níže. Jedná se o proměnné, které by měly vyjadřovat vnímání hranice a pohraničí, postoj k přeshraniční spolupráci a též aktivitu obce a zkušenosti s přeshraniční spoluprací.

Navíc některé z analyzovaných proměnných byly posuzovány též jako tzv. identitární proměnné (P8 – P10), které byly využity jak v binární logistické regresi, tak při shlukové analýze pro podrobnější zkoumání vytvořených shluků, tzn. identifikovaných typů starostů. Právě tyto proměnné mohou dle našeho názoru indikovat postoje starostek a starostů k otázkám vlastní identity, zejména pokud jde o tendence ke kognitivní otevřenosti a pocitům sounáležitosti v rámci zkoumaného přeshraničního prostoru, které se jasně odlišují od tendencí k uzavřenosti a k vymezování se vůči tzv. druhé straně i vůči tzv. cizím aktérům a vlivům obecně.

Tabulka 1: Výběr proměnných zkonstruovaných na základě vybraných konkrétních otázek z dotazníku

Značka proměnné	Název proměnné	Konkrétní otázka v dotazníku
P1	Hranice jako překážka či příležitost	Život v pohraničí podle Vás představuje
P2	Zapojení do Schengenu	Zapojení ČR do tzv. schengenského prostoru a s tím související odstranění hraničních kontrol vnímáte
P3	Prospěch obce z CBC	Domníváte se, že Vaše obec celkově těží z CBC?
P4	Frekvence setkávání s partnery z druhé strany hranice	Jak často se v průměru setkáváte s politickými partnery z druhé strany hranice k řešení společných problémů?
P5	Frekvence akcí	Konají se ve vaší obci akce či programy (kulturní/společenské/sportovní apod.) za účasti osob z druhé strany hranice?
P6	Předpokládaný vývoj CBC v blízké budoucnosti	Jaký vývoj CBC předpokládáte v blízké budoucnosti?
P7	Aktivita obce	Přístup Vaší obce k CBC je podle Vás ve srovnání s ostatními obcemi v rámci Euroregionu
P8-id.	Pocit příslušnosti k EU	Jak silný je Váš pocit příslušnosti k EU?
P9-id.	Vztahy mezi obyvateli Euroregionu	Vztahy mezi obyvateli napříč hranicí Vašeho Euroregionu (Nisa/Šumava) podle Vaší zkušenosti nejlépe označují výrazy
P10-id.	Postoj k historickým konfliktům a sporům mezi obyvateli	Jaké z následujících tvrzení nejlépe vystihuje Váš postoj k historickým konfliktům a sporům mezi obyvateli příslušných států Vašeho Euroregionu?

Zdroj: vlastní zpracování

S využitím základních metod popisné statistiky se ukázalo,¹⁴² že v souladu s váženým rozložením odpovědí se starostové zdají být poměrně pozitivní při hodnocení prospěchu jejich obcí z přeshraničních aktivit a programů. Většina z nich vnímá hranici spíše jako příležitost a uvádí, že se setkává s partnery zpoza hranice, a že s jejich přispěním a za jejich účasti organizuje ve své obci nejrůznější společenské aktivity. Výrazná většina starostů vnímá pozitivně také zapojení jejich země do schengenského prostoru a zároveň hledí s optimismem na další vývoj CBC.

Analýzy kontingenčních tabulek odhalily zajímavé rozdíly zejména mezi představiteli obcí napříč různými státy. Ve srovnání se svými rakouskými a německými kolegy byli čeští starostové pesimističtější, co se budoucího vývoje CBC týče, deklarovali slabší pocit příslušnosti k EU a vnímali CBC jako méně prospěšnou pro jejich obce. Němečtí starostové vykazovali vyšší aktivitu svých obcí v CBC, čestnější konání akcí za účasti osob z druhé strany hranice a častěji vnímali vztahy mezi obyvateli Euroregionů ve srovnání s českými a rakouskými starosty o něco pozitivněji. V neposlední řadě rakouští starostové cítili ve srovnání s českými a německými starosty nejsilnější příslušnost k EU, zaujímali kritičtější postoj k historickým konfliktům a křivdám a vyjadřovali největší spokojenost ze zapojení do schengenského prostoru. Naopak mezi oběma Euroregiony Nisa a Šumava se významné rozdíly pomocí zvolených metod neprokázaly, mírné rozdíly se objevily pouze u některých proměnných, např. pokud jde o starosty z Euroregionu Šumava, ti vyjadřovali silnější pocit příslušnosti k EU a větší optimismus ve vztahu k budoucímu vývoji CBC než starostové obcí z Euroregionu Nisa. Lze spekulovat o působení postkomunistického dědictví v oblastech spadajících do Euroregionu Nisa, zatímco Euroregion Šumava je, jak předběžně naznačuje mnoho z našich přibližně 40

¹⁴² Ačkoliv byla celková dotazníková návratnost poměrně nízká (13 %), umožnila nám přistupovat k našemu vzorku jako reprezentativnímu ve vztahu k základnímu souboru starostů členských obcí Euroregionů Nisa a Šumava. K tomu jsme dospěli zaprvé proto, že se rozdělení případů napříč různými socio-demografickými proměnnými jeví jako poměrně pravděpodobné. Tyto proměnné představuje pohlaví, věk, vzdělání, počet volebních období ve funkci a počet obyvatel obce. 79 % respondentů přitom byli muži, 41 % bylo ve věku 45–55 let, 43 % dosáhlo vysokoškolského vzdělání a 41 % se nacházelo ve funkci starosty déle než dvě funkční období. Obce byly v rámci dotazníku rozděleny do devíti velikostních kategorií. U sedmi z nich jsme získali vždy alespoň čtyři odpovědi. U dvou největších kategorií obcí (nad 20 000 obyvatel) jsme nezískali žádnou odpověď. Počet vyplněných dotazníků za Euroregion Nisa (n = 40) a Euroregion Šumava (n = 39) byl téměř shodný. Vedle toho jsme zrealizovali sběr údajů ohledně velikosti populace všech 592 obcí a pohlaví představitelů těchto obcí. Mohli jsme tak zkonstruovat váhy, které zajišťují reprezentativnost našeho vzorku podle různých částí (české, německé, rakouské, polské) obou Euroregionů, počtu obyvatelstva obcí a pohlaví aktérů.

polostrukurovaných rozhovorů (s řadou zainteresovaných a v CBC orientovaných aktérů), robustněji institucionálně podporován jak z bavorské, tak z rakouské strany hranice.

Binární logistická regrese dále prokázala, že pocit přináležitosti k EU je u starostů silně spjat s jejich vnímáním prospěšnosti CBC pro rozvoj obce. Jednoznačně pozitivní hodnocení zapojení do schengenského prostoru pravděpodobně u starostů také posiluje pocit přináležitosti k EU. Další z užitých modelů binární logistické regrese naznačuje, že kritičtější a otevřenější postoj představitelů obcí k interpretaci historických konfliktů a křivd je pravděpodobně spjat s jejich vnímáním hranice jako příležitosti.

Shlukovou analýzou se podařilo identifikovat navzájem odlišné typy starostů. Ty se v různé míře liší jak svým vnímáním hranice a postoji k CBC, tak i aktivitou a praktickým zapojováním se do přeshraničních aktivit a komunikace. Z těchto skupin jsou dvě velmi jasně oddělitelné a ve shodě s Giddensovou (1998) typologií možných adaptačních reakcí na výzvy modernity byly nazvány „aktivní optimisté“ a „pasivní pesimisté“. Další dvě skupiny – nazvali jsme je „pasivní optimisté“ a „pragmatičtí pesimisté“ – nejsou tak striktně oddělitelné a v konkrétních postojích se pohybují mezi oběma předchozími skupinami, přičemž jsou specifické tím, že se navzájem velmi liší z hlediska vnímání hranice a očekávání do budoucna. I když souhrnně ve vztahu k oběma Euroregionům nejsou rozdíly nijak významné, rozdíly mezi jednotlivými shluky jsou zjevné a podnětné. Z hlediska zkoumané kategorie aktivní hranice je patrně nejdůležitější skupina „aktivních optimistů“, tedy skupina aktivních a v otázkách přeshraniční spolupráce a komunikace velmi otevřených a progresivních starostů/obcí. Nicméně důležité mohou být i skupiny ostatní, např. při hodnocení toho, jaké jsou nejvýznamnější bariéry rozvoje aktivní hranice či negativní nezamýšlené důsledky „neobsluhování“ aktivní hranice, respektive udržování hranice pasivní.

Ukázalo se i to, že identifikované typy starostů úzce korelují s definovanými identitárními proměnnými. Potvrdil se tak předpoklad, že kladný postoj starostů k hranici a CBC, bohaté zkušenosti s CBC a časté kontakty s partnery z druhé strany hranice mají úzkou pozitivní souvislost se sebeidentifikací starostů s EU, s jejich pozitivnějším hodnocením vztahů mezi obyvateli Euroregionu a též s jejich otevřenějším postojem k historickým konfliktům a křivdám i s vnímáním CBC coby vhodného nástroje k vyrovnávání se s historickou pamětí. Naopak starostové s více negativními postoji k CBC a více uzavřením přeshraničním kontaktům zaujímají ve výše zmíněných jevech ve větší míře postoje spíše negativní, popř. méně jednoznačné.

Je zřejmé, že velmi záleží také na pozici konkrétního aktéra, přičemž lze usuzovat, jak napovídají výstupy shlukové analýzy, že zásadní roli hraje – z hlediska otevřenosti vůči druhé straně a vnímání vzájemných rozdílů – právě intenzita setkávání a praktické zapojování se do CBC. Pokud oslovení starostové uvádějí vyšší intenzitu kontaktů s aktéry z druhé strany hranice a jejich vnímání kulturních rozdílů i vztahů mezi obyvateli v rámci Euroregionu je, především u těch nejaktivnějších v CBC, také poměrně pozitivní, pak přímí aktéři CBC, kteří se problematice věnují dlouhodobě, ať už profesně nebo na bázi dobrovolnictví, vnímají tyto rozdíly i vztahy zpravidla ještě pozitivněji, jak dokládá mnoho z našich (cca 40) provedených rozhovorů. Naopak výrazně odlišné vnímání těchto rozdílů a vztahů může být u samotných obyvatel příhraničních oblastí, kteří mají podstatně omezenější možnosti k setkávání s lidmi zpoza hranice. Poměrně markantní rozdíly lze v této souvislosti vysledovat např. v otázce vnímání kulturních rozdílů mezi sousedními národy. Zatímco většinové obyvatelstvo v příhraničí často vnímá přeshraniční kulturní odlišnosti stereotypně jako velmi významné a vědomí kulturních rozdílů se zdá být v myšlení a vnímání obyvatel poměrně silně zakořeněno (viz např. Chromý, Skála 2010 pro česko-bavorské příhraničí), z námi realizovaných rozhovorů s přímými aktéry CBC (mezi nimiž byli vybraní starostové, představitelé euroregionů, úředníci na regionální, národní i evropské úrovni, představitelé různých CBC a neziskových iniciativ apod.) vyplývá, že aktéři s úzkými přeshraničními kontakty a bohatými zkušenostmi s CBC vnímají přeshraniční kulturní rozdíly ve zcela jiném kontextu; zpravidla je považují za málo významné, popř. nevidí žádné zásadní kulturní rozdíly. O to významnější roli hrají právě starostové či další aktéři CBC, kteří mohou hrát roli mediátorů přeshraničních kontaktů také ve vztahu k většinové veřejnosti; v podobě různých společenských, kulturních, sportovních či jiných akcí a dalších přeshraničních iniciativ za účasti obyvatel z druhé strany hranice.

Výsledky našeho empirického výzkumu podle nás potvrdily produktivitu uplatněného teoretického konceptu aktivní hranice, když naznačují jak prvky a podmínky utváření aktivní hranice a formování pozitivních (evropeizovaných) identit, tak i případného reprodukování hranice pasivní a setrvávání v zažitých stereotypch myšlení a jednání. Vzhledem k tomu, že nebyly zjištěny zásadní rozdíly mezi oběma Euroregiony, ukazuje se, že pro další rozvoj CBC nejsou důležité pouze vnější podmiňující faktory jako např. model fungování hranice, ale zásadní roli zde hraje aktivita samotných lokálních aktérů, kteří představují klíčový endogenní zdroj determinující tento rozvoj. Stejně tak náš výzkum posiluje důkazní váhu přesvědčení, že právě instituce Euroregionu představuje v příhraničních regionech významnou institucionální oporu rozvoje *aktivní hranice* jakožto formy evropeizace občanské veřejnosti.

Literatura

BECK, U. (2006) *Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.

DELANTY, G. (2011) Cultural diversity, democracy and the prospect of cosmopolitanism: a theory of cultural encounters. *The British Journal of Sociology*, roč. 62, č. 4, s. 633-656.

DOKOUPIL, J. (2004) Typologie českého pohraničí. In JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL J., HAVLÍČEK T. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, s. 137-148.

EISENSTADT, N. S., GIESEN, B. (2003) Konstrukce kolektivní identity. In HROCH, M. (ed.) *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 261-374.

ERIKSON, E. (1974) *Dimensions of a New Identity*. New York: Norton.

FRASER, N. (2013) *Transnationalizing the Public Sphere*. Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, A. (1998) *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

HABERMAS, J. (2011) *Zur Verfassung Europas*. Eis Essay. Berlin: Suhrkamp Verlag.

HOOVER, K. (1997) *The Power of Identity. Politics in a New Key*. New Persey: Chatham.

CHILLA, T., FRÁNĚ, L., SIELKER, F., WEBER, J. (2018) Grenzüberschreitende Regionalentwicklung an der bayerisch-tschechischen Grenze – die Suche nach den ‚richtigen‘ Kooperationsformen. In CHILLA, T., SIELKER, F. eds. *Grenzüberschreitende Entwicklung Bayerns. Dynamik in der Kooperation – Potenziale der Verflechtung*. Hannover: Akademie für Raumforschung und Landesplanung, s. 72-89.

CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010) Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. *Geografie*, roč. 115, č. 2, s. 223-246.

JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010) Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, roč. 115, č. 2, s. 207-222.

MEDEIROS, E. (2011) (Re)defining the Euroregion Concept. *European Planning Studies*, roč. 19, č. 1, s. 141-158.

MÜLLER, K. B. (2003) Koncept občanské společnosti: pokus o komplementární přístup. Tocquevillovské dědictví a giddensovská perspektiva. *Sociologický časopis*, roč. 39, č. 5, s. 607-624.

MÜLLER, K. B. (2006) The Civil Society-State Relationship in Contemporary Discourse: A Complementary Account from Giddens' Perspective. *The British Journal of Politics and International Relations*, roč. 8, č. 2, s. 311-330.

MÜLLER, K. B. (2014) Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry. Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak. *Sociológia*, roč. 46, č. 4, s. 412-433.

MÜLLER, K. B. (2019) Active Borders and Trans-Nationalization of the Public Sphere in Europe. Examining Territorial and Symbolic Borders as A Source Of Democratic Integration, Positive Identity And Civic Learning. *Alternatives* [on-line]. roč. 43, č. 3. [cit. 20.07.2019], s. 119-136. Dostupný z WWW: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0304375418822894?journalCode=alta>.

OFFE, C., PREUSS, U. (1991) Democratic institutions and moral resources. In HELD, D. (ed.) *Political Theory Today*. Cambridge: Polity Press, s. 143-171.

O'MAHONY, P. (2013) *The Contemporary Theory of the Public Sphere*. Oxford: Peter Lang.

RISSE, T. (2010) *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. Ithaca/London: Cornell University Press.

SHILS, E. (1975) *Center and Periphery. Essays in Macro-Sociology*. Chicago: Chicago University Press.

STEVENSON, N. (2003) Cultural Citizenship in the 'Cultural' Society: A Cosmopolitan Approach. *Citizenship Studies*, roč. 7, č. 3, s. 331-348.

TOCQUEVILLE, A. de (1991) *Demokracie v Americe*. Praha: Lidové noviny.

ZICH, F. (2007) *Přeshraničí vlivy v českém pohraničí (Přeshraniční spolupráce v pohraničí jako evropeizace zdola?)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

Krátké představení autorů:

Prof. PhDr. Karel B. Müller, PhD. je absolvent Filosofické fakulty a Fakulty sociálních věd University Karlovy. V současné době působí na pozici vedoucího katedry politologie Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické. Věnuje se tématům veřejné sféry, politické kultury, evropeizace a otázkám udržitelnosti liberální demokracie. V roce 2016 vydal v nakladatelství Triton knihu *Češi, občanská společnost a evropské výzvy*. Jeho nejnovější kniha *Dobré vládnutí ve veřejném nezájmu* vyšla v roce 2018 v Sociologickém nakladatelství (SLON). Více na www.karelmuller.eu.

Mgr. Ing. Luděk Fráně je absolvent oboru Mezinárodní a evropská studia – diplomacie na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a oboru Regionální a politická geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. V současné době dokončuje doktorandského studia v oboru Regionální a politická geografie na téže fakultě. Tematicky se zabývá Evropskou politikou sousedství, přeshraniční spoluprací v rámci i vně EU a obecně procesy evropské integrace a územní integrace příhraničních regionů. Problematice přeshraniční spolupráce se autor věnuje nejen v akademické, ale i v praktické rovině, neboť zároveň pracuje v Regionální rozvojové agentuře jižních Čech, kde má na starosti realizaci projektů přeshraniční spolupráce v česko-bavorsko-rakouském prostoru.

Ing. Bc. Daniel Kný je absolvent oboru Politologie na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a bakalářského oboru Politologie a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Působí na katedře politologie VŠE jako výzkumný pracovník, kde v současné době dokončuje doktorandské studium. Působí také jako analytik v Sekci pro evropské záležitosti na Úřadu vlády ČR. Zabývá se problematikou referend o evropských integračních smlouvách, koncepty kolektivních identit, euroskepticismem a problémy eurozóny.

Mgr. Kamil Fleissner Ph.D. je odborným asistentem na katedře politologie Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. V minulosti působil coby výzkumný pracovník na španělských univerzitách v Granadě a v Santiagu de Compostela. Dlouhodobě se věnuje zejména tématům migrace, nacionalismu a politice identit a paměti ve španělském kontextu. V posledních letech se zaměřuje též na problematiku lokální a regionální politiky v českém a evropském kontextu.